

Rác András

Az ötnapos háború – a grúziai konfliktus

E cikk csak azt a korlátozott célt tűzhet ki maga elé, hogy Grúzia és Oroszország 2008. augusztus 8–12. között lezajlott ötnapos háborújának katonai eseményeit mutassa be és értelmezze. A politikai következmények mérlegelése, kivált, ami a két szakadár tartomány függetlenségének orosz elismerését és ennek tágabb hatásait illeti, külön tanulmányt igényel.

A szemben álló felek

A grúz fegyveres erők háború előtti létszáma mintegy 30 ezer fő volt, amely öt dandárba tagolódott. Ez kiegészíthető volt még körülbelül 100 ezer főnyi tartalékos behívásával. A grúz fegyveres erők modernizációja már a 2003 őszen lezajlott „rózsás forradalom” előtt megkezdődött, igaz, ekkor még inkább a másodvonalbeli, de még használható eszközök beszerzése volt napirenden. Így vette át például Grúzia igen kedvezményes áron a Cseh Köztársaság 120 (!) elavult T–55-ös harckocsiját. (Ezek közül azonban a mostani konfliktus idején már csak mintegy 40 volt bevezethető állapotban.) A fegyverkezés igazán a nyugatbarát politikai fordulatot követően vett nagy lendületet, a grúz–orosz viszonyoknak az irányváltás miatti megromlásával párhuzamosan.

Sokatmondó, hogy míg a grúz védelmi költségvetés 2003-ban még a GDP 1,1 százalékát, addig 2005-ben már 3,3, egy évvel később pedig már 5,2 százalékát tette ki. Ami a hardvert illeti, Grúzia két legnagyobb szállítója Ukrajna és a Cseh Köztársaság volt. Az előbbi harci helikoptereket, hatvanál több gyalogsági harcjárművet és páncélozott csapatszállítót, 16 harckocsit és számos légvédelmi eszközt adott el

Tbiliszinek, míg Prága elsősorban vontatott és önjáró tüzérségi eszközökkel, és az említett T–55-ösök mellett további 55 darab T–72-es harckocsi eladásával járult hozzá a grúz hadsereg megerősítéséhez, amely a háború előtt 165 T–72-es harckocsival rendelkezett. Emellett kiemelendő a Bulgáriától és Kazahsztántól beszerzett, összesen körülbelül 1200 darab harckocsi-elhárító rakéta. A grúz haderő modern kézi- és könnyűfegyvereinek nagy része Izraelből és az Egyesült Államokból származik, csakúgy, mint a kommunikációs eszközök, a pilóta nélküli felderítő repülőgépek stb.

Az anyagi-technikai segítség mellett nagyon jelentős az Egyesült Államok kiképzési-felkészítési hozzájárulása is. Az amerikai védelmi minisztérium 2002-ben kezdte meg a grúz fegyveres erők modernizálására irányuló, eredetileg 20 hónapos időtartammal és 150 amerikai katonai tanácsadó részvételével induló *Georgia Train and Equip* elnevezésű programot, ami azóta többször módosult. (A konfliktus kezdetekor egyébként mintegy 100 amerikai katonai tanácsadó tartózkodott az országban.)

Nem véletlen, hogy az ország jövőbeli NATO-csatlakozásával kapcsolatos grúz érvelésben nagy súllyal esik latba a grúz védelmi reform előrehaladott állapota.

A két szakadár köztársaság, Abházia és Dél-Oszétia fegyveres erejét illetően sokkal nagyobb a bizonytalanság, mint a többé-kevésbé transzparens grúz haderőreformmal kapcsolatban. Ennek legfőképpen az az oka, hogy mind a dél-oszét, mind az abház vezetés a kvázi-állami „reguláris” hadsereg mellett többféle milíciát és egyéb fegyveres egységet is képes mozgósítani. Emellett – éppen el nem ismert jellegükből adódóan – egyikük sem volt alanya soha semmiféle nemzetközi fegyverzetkorlátozási vagy más hasonló ellenőrzésnek. A körülbelül 220 ezer lakosú Abházia állandó fegyveres erőinek létszámára vonatkozó becslések 6-8000 fő között változnak, ami az általános mozgósítás elrendelése esetén még kiegészíthető további kb. 10 000 fővel. A jóval kisebb, mintegy hatvan-ezer fős lakosságú Dél-Oszétia esetében a kvázi-állam kormánya mintegy 2000-2500 főnyi állandó fegyveres erő fölént rendelkezik, teljes mozgósítás esetén ez körülbelül 16 000 (!) fővel egészíthető ki. A nehézfegyverzet törzsét Dél-Oszétia esetében mintegy tucatnyi harckocsi, és körülbelül negyven páncélozott szállító jármű alkotta. A nagyobb és gazdaságilag fejlettebb Abházia jobban felszerelt fegyveres erőkkel rendelkezett, negyven darab T-55-ös harckocsijuk és száznál is több páncélozott harcjárművük volt.

A grúz-dél-oszét polgárháborút lezáró, 1992. június 24-én aláírt tűzszüneti megállapodás – a szocsi egyezmény – értelmében létrejött egy a szakadár tartományt a Tbiliszi ellenőrzése alatt álló területektől elválasztó biztonsági sáv, amelyet háromoldalú, orosz-grúz-oszét békefenntartó erőnek (*Joint Peacekeeping Forces* – *JPKF*) kellett ellenőriznie. Mivel azonban Dél-Oszétia nem szerepelhetett különálló félként a szocsi egyezményben, az Oroszország részét képező Észak-Oszétia képviselte az oszét érdekeket. A tűzszüneti megállapodás által létrehozott békefenntartó erő elvileg a négyol-

dalú, orosz-grúz-észak-oszét-dél-oszét öszszetételű Közös Irányító Bizottság vezetése alatt állt. Mindhárom fél egy zászlóaljnyi katonát delegálhatott az alakulatba, mivel azonban a Közös Irányító Bizottság valójában nem működött, Grúzia nem is töltötte be a rendelkezésére álló kvótát a közös békefenntartó egységben, mert nem kívánta legitimálni a JPKF tevékenységét. Így az eredetileg 1500, ám a konfliktus kezdetére közel 3000 fős békefenntartó egységben teljes orosz dominancia érvényesült. A JPKF tehát jelenlétével Dél-Oszétia *de facto* különállását szavaltolta. Létszámához és feladatához képest az alakulat a mostani konfliktus kirobbanása előtt is igen erős fegyverzetrel rendelkezett, különösen a kis kaliberű tüzérségi eszközöket és harckocsi-elhárító fegyvereket illetően.

Villámháború?

Előjáróban érdemes leszögezni, hogy alapvetően tévesek azok az elképzelések, amelyek szerint Grúzia nem készült volna a háborúra. Egy olyan államtól, amely két tartománya felett sem képes tényleges ellenőrzést gyakorolni, ám katonai erejét közel hat éve folyamatosan fejleszti, teljesen természetes és elvárható viselkedés, hogy – a politikai opciók mellett – részletes terveket dolgozzon ki egy esetleges katonai megoldás lehetőségére is. A grúz fegyveres erők részéről éppen az lett volna a meglepő, ha nem rendelkeznek ilyen tervekkel. Ezt támasztják alá többek között a szakadár területek felett végrehajtott rendszeres grúz felderítő repülések is. (Emlékeztet, hogy 2008 áprilisában két ilyen pilóta nélküli felderítő repülőgépet lőttek le orosz harci gépek Abházia felett. A második esetet a grúzok filmre is vették, a felvétel felkerült az internetre is.)

A fentebb taglalt erőviszonyok ismeretében többé-kevésbé körvonalazhatók a grúz

katonai vezetés háborús elképzelései is. Figyelembe véve a grúz fegyveres erők sokszoros létszámbeli és technikai fölényét, valószínűsíthető, hogy a tbiliszi vezetés „vilámlámpaháborús” jellegű sikerben reménykedett. Amennyiben sikerült volna egy-két nap alatt legyőzni a szakadarak fegyveres erejét és elfoglalni a tartományt, mielőtt Oroszország – bármilyen indokkal – beavatkozhat, jó esély nyílt volna a *fait accompli* elfogadására a nyugati nagyhatalmak részéről, hiszen végső soron Grúzia saját területi integritásának helyreállítására tett volna sikeres kísérletet. Ezek után pedig erősebb pozícióból lehetett volna tárgyalni Oroszországgal a dél-oszétnál jóval komplikáltabb abháziai helyzet rendezéséről.

Ezeket az elképzeléseket erősíthette az is, hogy noha Oroszország több határozott lépést is tett abháziai katonai jelenlétének megerősítésére – elég itt a 2008. május végén vasútépítés ürügyén Abháziába küldött 400 orosz katonára gondolni –, Dél-Oszétia vonatkozásában Moszkva sokkal kevésbé tűnt elszántnak. Továbbá a Dél-Oszétiát Oroszországgal összekötő Rok-Nyizsnyij Zaramag-i alagút logisztikai szempontból komoly akadályt, szűk keresztmetszetet jelenthetett volna egy orosz ellenakció útjában, ha a grúz támadás idejében eléri az alagútból nyíló völgyet kontrolláló javai közlekedési csomópontot. Javá alig 25 kilométerre fekszik Chinvalitól az észak-déli irányú főútvonal mentén, de számos grúz ellenőrzés alatt álló falutól alig tíz kilométer a távolsága.

A grúz–dél-oszét belső határon az utóbbi mintegy másfél hónapban sokasodtak a kisebb-nagyobb fegyveres összetűzések, amelyek mindkét oldalon halálos áldozatokat is követeltek. Reguláris fegyveres erőket a 2008. augusztus 8-ra virradó éjszakan ténylegesen a grúz fél vetett be először. A grúz érvelés szerint a dél-oszét sza-

kadarak provokációi, az általuk végrehajtott rajtaütések, aknavető-támadások stb. már olyan károkat okoztak, amelyek elkerülhetetlenné tették a grúz beavatkozást.

Mind a nemzetközi, mind a magyar sajtóban megjelentek olyan elemzések, vélemények, melyek szerint Grúzia nem tervezte ezt a háborút, csak belesodródott az eseményekbe. Ezt a teóriát többek között – a fenti érvelés mellett, mely szerint épp az lett volna a hibás grúz viselkedés, ha nem lettek volna a hibás grúz viselkedés, ha nem lettek volna a kidolgozott hadműveleti terveik – a háború legelején megjelent grúz nyilatkozatokkal is lehet cáfolni. Augusztus 9-én, tehát a konfliktus második napján a grúz belügyminisztérium kiadott egy közleményt, melyben amellett, hogy – nem először és nem utoljára – bejelentették Chinvali sikeres elfoglalását, megjelölték a „következő célpontokat” is: az említett Javát és a roki alagutat.

Kétségtelen, hogy a támadás meglepte Moszkvát, az első napokban az orosz politikai és katonai vezetés nyilatkozatai egyáltalán nem voltak koherensek. Abban egyetértés látszott, hogy Oroszországnak be kellett avatkoznia, az indoklás azonban – az orosz állampolgárok védelmén kezdve, az orosz békefenntartók védelmén keresztül, egészen a humanitárius katasztrófa megakadályozásáig – széles spektrumban változott.

Azzal együtt azonban, hogy a támadás ténye és időzítése meglepni látszott Oroszországot, az orosz fegyveres erők általánosságban véve mégsem voltak felkészületlennek nevezhetők. A kaukázusi térség az elmúlt két évtizedben mindig is Oroszország „legforróbb”, leginkább konfliktusos területe volt. Ennek megfelelően békeidőben is nagy létszámú, jól felszerelt csapatok állomásoztak a régióban. Ez nemcsak szárazföldi alakulatokat, hanem jelentős légiert és haditengerészeti egységeket is jelentett. Utóbbiak közé számíthatók a fekete-tengeri flottának a Krím-

ben állomásozó nagy egységei mellett a Novorosszjszk térségébe települt kisebb szállító- és járőrhajók is. Továbbá mind 2007 tavaszán, mind idén nyáron nagyszabású orosz hadgyakorlatokra került sor a térségben (Pajzs–2008, Kaukázusi hátár–2008, Kaukázus–2008), melyeken épp egy-egy gyors beavatkozást igénylő helyzetet szimuláltak. Az ellentámadásra vonatkozó politikai döntés meghozatala után tehát az orosz hadigépezet viszonylag magabiztosan lendülhetett mozgásba, hiszen az előállt helyzet meglepő jellege ellenére sem volt teljesen ismeretlen.

A grúz katonai tervek kudarca

A grúz katonai akció alapjaiban cáfolt rá a hozzá fűzött reményekre. Egyrészt az augusztus 8-án megindított grúz támadás egyáltalán nem a várt eredményt hozta. A délszét fegyveres erők és az ott állomásozó orosz békefenntartó csapatok ellenállása a számítottnál lényegesen erősebbnek bizonyult. A támadás elakadásához hozzájárulhatott az időjárási körülmények megromlása is, amely csökkentette a grúz légierő hatékonyságát. Ráadásul – talán a nagy számú civil áldozatot elkerülendő – Grúzia már 8-án délután néhány órás tűzszünetet ajánlott. A kérését kihasználva pedig a beérkező orosz erősítések fokozatosan megfordították a Dél-Oszétia területén folyó harcok menetét.

A második kellemetlen meglepetést az okozta, hogy az orosz légierő nemcsak a felvonuló, illetve harcban álló grúz csapatokat támadta, hanem hátszágbeli célokat is bombázott, mégpedig nem várt hatékonysággal. Támadás érte a Dél-Oszétiába vezető útvonalak csomópontjában fekvő Gorit, a grúz légierő és légvédelem több létesítményét, és az országon áthaladó azeri olajtranzit tengeri kijáratát jelentő Poti kikötővá-

rost is. A grúz légvédelem az elmúlt évek fejlesztései ellenére sem volt képes visszavereni a támadásokat. Moszkva csak négy harci repülőgép elvesztését ismerte be, de a grúz források is mindössze tíz-tizenöt orosz repülőgép lelövéséről beszéltek – még ez utóbbi szám sem jelentős az orosz légierő térségben állomásozó 4. légi hadseregének körülbőlül 360 harci repülőgépehez képest.

Ráadásul Moszkva – Tbiliszi számára érzekelhetően váratlanul – nemcsak a Dél-Oszétiába küldött erősítésekkel kívánta megtörni a grúz offenzívát, hanem a másik szakadár területen, Abháziában is támadást indított az ottani grúz erők ellen. Itt eleve nagyobb létszámú – mintegy 2000 főnyi – orosz csapatok állomásoztak, és erősebbek voltak a szakadár „állam” fegyveres erői is. Emellett Abházia logisztikai szempontból sokkal könnyebb terep, mint Dél-Oszétia. Az abháziai kikötőkben már a konfliktus másnapján mintegy 4000 orosz katonát tettek partra, augusztus 11-ére pedig az itteni orosz csapatok létszáma meghaladta a 9000 főt.

A grúz haditengerészet képtelen volt megakadályozni, hogy Moszkva tengeri blokádnak alá vonja az országot. Grúz hadihajók augusztus 9-én megkísérelték ugyan hátráltatni az orosz fekete-tengeri flotta egységeinek felvonulását Grúzia partjaihoz, ám miután az oroszok elsüllyesztettek egy grúz rakétás naszádot, a többi egységük további harc nélkül visszavonult.

Orosz ellentámadás

Az Abháziába küldött erősítésekkel az orosz vezetés kettős célt kívánt elérni. A könnyebb és nyilvánvalóbb a Kodori-szoros felső szakaszának visszafoglalása volt, ami még 2006-ban került (ismét) grúz ellenőrzés alá. Ennek előkészítése már 9-én, szombaton megkezdődött a szorosbeli grúz állások el-

leni tüzérségi és légi támadásokkal. A szárazföldi támadást hétfő-kedd folyamán néhány orosz egység támogatásával az abház „kormány” egységei hajtották végre.

Az Abháziába összevont orosz erők nagyobb részének viszont sokkal távolabbra mutató célja volt, mint a Kodori-völgy visszafoglalása. Az orosz csapatok ugyanis átlépték az abház-grúz belső határt, és behatoltak Grúzia belső területeire is. Még vasárnap este „menetből”, komoly harcok nélkül elfoglalták Zugdidi és Szenaki városát, és gyors ütemben nyomultak tovább az ország belseje felé.

A grúz tervezési folyamatban persze nyilvánvalóan számoltak azzal az eshetőséggel is, hogy nem sikerül a „villámháború”, és bekövetkezik az orosz beavatkozás. Erre az esetre a grúz erők feltehetően a grúz-dél-ozsét belső határ vonalának megtartását kapták feladatul, részben az itt az elmúlt tizenhat év során kiépített erődítésekre támaszkodva, részben pedig abban bízva, hogy az orosz offenzíva csak a korábbi belső határ visszaállítására irányul. A belső határ szándékának megtartására utal az is, hogy az Irakból amerikai segítséggel alig másfél nap alatt visszahozott grúz békefenntartó egységeket is a dél-ozsét határ mentén készültek harcba vetni. Viszont mivel kétfrontos harcra kényszerültek egy folyamatosan növekvő erejű ellenféllel szemben, a grúz csapatok gyors ütemben hátráltak, nem tudták tartani sem a grúz-abház, sem a grúz-dél-ozsét belső határ vonalát. (Azok a grúz nyilatkozatok, amelyek még mindig a Kodori-völgy felső szakasza fölötti grúz ellenőrzésről beszéltek, mindössze annyit jelentettek, hogy a hegygerinceken és a magasabban fekvő állásokban még maradtak grúz erők, de a térség kulcspontját jelentő völgybéli utak vasárnap már szilárdan orosz kézben voltak.)

Ráadásul, mint fentebb láttuk, bekövetkezett az, amire sem Grúzia, sem a konfliktus

kezdetén nyilatkozó elemzők többsége nem számított, és ellentmondott az első napokban tett hivatalos orosz nyilatkozatoknak is: az orosz erők Abházia eredeti, a 2006-os változások által csökkentett területét is elhagyva, mélyen behatoltak Grúziába. Bár az orosz ellentámadás irányáról és kiterjedéséről a felek a háború idején erősen ellentmondó nyilatkozatokat tettek, a nemzetközi sajtó térségben tartózkodó munkatársainak jelentései már akkor az oroszok grúz területen való megjelenését látszottak erősíteni, ami azóta be is igazolódott.

Az Abháziából behatolt orosz csapatok nem álltak meg Zugdidi és Szenaki bevétele után sem, hanem ellenőrzésük alá vonták Grúzia legfontosabb, kelet-nyugati irányú főútvonalának bizonyos szakaszait, egyes előretolt egységeik pedig – mint azt az orosz források két nap késéssel el is ismerték – augusztus 11-én behatoltak az olajtranzit szempontjából kiemelt fontosságú Poti kikötőjébe is. A várost ekkor még nem tudták megtartani a beérkező grúz erősítésekkel szemben, így az augusztus 13-ra virradó éjszaka először kivonultak, ám előtte még többet is elsüllyesztettek az augusztus 9-i öszezecsapás után ide visszavonult grúz hadihajók közül. Az orosz csapatok, immár nagyobb erőkkel a következő napon, 14-én tértek vissza, és ezúttal már maradtak is, bár a városban tartózkodó erők létszáma és összetétele gyakran változott.

Poti elfoglalásakor sok egyéb felszerelés mellett egy itteni katonai raktárból orosz kézre került 3–4 amerikai Humwee típusú terepjáró is, melyek még egy júliusi, amerikai részvétellel lebonyolított Partnerség a békéért (PfP)-gyakorlaton vettek részt, és elszállításra vártak. Az esetnek az ad különleges érzékenységet, hogy a megjelent hírek szerint a járművek igen modern kommunikációs berendezésekkel voltak felszerelve. Az amerikai tulajdon visszaszolgáltatására vonatkozó wa-

shingtoni felszólításokra Anatolij Nogovicin orosz vezérkari főnök lakonikusan csak annyit válaszolt, hogy „az orosz fegyveres erőknek akad fontosabb dolga is”.

Az abháziai ellentámadás mellett az orosz és dél-oszét csapatok a szakadár tartomány teljes területéről is kiszorították a grúzokat, sőt, a dél-oszét–grúz belső határon átlépve Gori városáig nyomultak előre. A front végül Goritól délre merevedett meg, és érdemben nem is mozdult már a harcok befejeződéséig.

A harcok mérlege

Az ötnapos háború lefolyásának katonai szempontból legsajátosabb eleme, hogy meglepően alacsonyok voltak a katonai veszteségek. A grúz hadsereg augusztus 24-i adatai szerint összesen 143 grúz katona esett el, míg orosz oldalon – szeptember 3-i állapot szerint 71 fős katonai veszteséget ismertek be (s további 340 fő sebesültet). A dél-oszét és abház fegyveres erők veszteségeiről nincsenek megbízható adatok, de túlzott nagyságrendi eltérés nem lehet, egyszerűen a két szakadár terület eleve korlátozott katonai ereje miatt. Mindezekből egyenesen következik, hogy valójában közel sem voltak annyira súlyos összecsapások a konfliktusban részt vevő fegyveres erők között, mint azt a megjelent tudósítások sugallták.

Az elesett katonák alacsony számához képest viszont igen magas a grúz fegyveres erők haditechnikában elszenvedett vesztesége. Az orosz és grúz források egyetértenek abban, hogy a grúz hadsereg hosszú ideig nem lesz hadra fogható. Az öt dandárból kettőnek alig maradt nehézfegyverzete, és megsemmisült a grúz flotta legnagyobb része is. Chinvaliban a szakadárak még szabadtéri kiállítás is rendeztek a zsákmányolt grúz harckocsikból és páncélozott járművekből.

Figyelembe véve az orosz előrenyomulás sebességét, viszonylag zökkenőmentes jellegét és a mindkét oldalon relatíve alacsony katonai veszteségeket, megalapozott lehet a feltételezés, hogy a grúz hadsereg nem tudott érdemi ellenállást kifejteni. Valószínűbb, hogy a grúz csapatok alapvetően kerültek a nagyobb, nyílt összecsapásokra a túlerőben lévő orosz hadsereggel – még akkor is, ha egyébként a hegyes, igen erősen tagolt terep kedvezett volna a védelmi jellegű műveleteknek.

A polgári lakosság veszteségei viszont jóval súlyosabbak. A tbilisi kormány 69 grúz civil áldozatról beszél (s további 70-et eltűntként tartanak nyilván), a szakadár dél-oszét vezetés pedig közel 1600 fős polgári veszteséget emleget. Augusztus 19-i ENSZ-adatok szerint a harcok következtében közel 160 ezer ember kényszerült lakóhelye elhagyására, közülük mintegy 20–30 ezer oszét. Látható, hogy a harcokat, különösen pedig a tűzérési és légicsapásokat elsősorban a civil lakosság szenvedte meg. A konfliktus kezdeti fázisában elsősorban az oszét lakosság menekült észak felé, majd az orosz ellentámadást követően a grúz etnikumúak kényszerültek távozásra, és nemcsak Dél-Oszétiából, hanem Abháziából és a vele határos grúz belső területekről is. A grúz menekültek visszatérése Dél-Oszétiába erősen kérdéses, különösen az állam orosz elismerésének fényében. Ez a térség etnikai arányainak tartós módosulásához vezet. Paradox módon tehát visszajára látszanak fordulni a harcok első napjaiban a grúzokat etnikai tisztogatással gyanúsító orosz vádak.

A Nicolas Sarkozy és Dmitrij Medvegyev nevével fémjelzett béketervnek megfelelően augusztus 12-én leálltak a nagyobb orosz hadműveletek a térségben. Bár kisebb akciókról még érkeztek szórványos hírek, a konfliktus fegyveres fázisa nyilvánvalóan véget ért. ■